

ZNÁMKY JSOU MOR

Učitelka prvního stupně základní školy **KATEŘINA VRTIŠKOVÁ** o své nominaci v mezinárodní učitelské soutěži i o tom, jaké jsou dnešní děti a k čemu vlastně škola je.

Text: Lucie Zídková
Foto: Petr Kozlík

Škola v Jílovém u Prahy nevypadá zvenku nijak nápadně. Starší budovu doplňuje moderní přístavba. „Jinak bychom se sem nevešli. Jen první stupeň má asi čtyři sta dětí, celkem jich sem chodí téměř sedm set, sjíždějí se z celého okolí,“ popisuje své pracoviště Kateřina Vrtišková, učitelka, která letos na jaře zvítězila v českém kole soutěže Global Teacher Prize.

V Jílovém, kam přišla po dlouholetém působení ve Vraném nad Vltavou, bude letos učit čtvrtým rokem. Když Vrtišková řekne, že se na děti těší, ráda jí to věřím. Povídáme si o tom, jak pracuje na klasické státní základce a proč na ní učí, když by jí vlastně vyhovoval daleko svobodnější způsob vzdělávání. A taky o tom, k čemu – a jestli vůbec – dnešní děti vlastně potřebují školu.

Za třináct dní začíná školní rok. Těšíte se?

No to se těším!

Na co?

Nejvíc na děti, ale i na kolegy. Na to, co nového společně zažijeme, že si vyzkoušíme všechny ty inspirace, které jsem načerpala při letních vzdělávacích aktivitách.

Letos jste vyhrála české kolo mezinárodní soutěže Global Teacher Prize. To vás nominovala škola, na které učíte?

Ne. Nominoval mě kolega z neziskové organizace Tereza, pro kterou školím program Les ve škole. Já jsem tu soutěž do té doby neznala. Rozhodně jsem nepočítala s tím, že bych se mohla dostat mezi finalisty.

Jaký to byl pocit, když jste zjistila, že jste se umístila na prvním místě?

Na jednu stranu jsem měla radost, ale na druhou jsem byla v rozpacích, protože o své práci pořád pochybuju. Pořád přemýšlím, co by se dalo udělat jinak a líp. Je spousta jiných dobrých učitelů, často i lepších, než jsem já, kteří by si cenu zasloužili taky. Jenže je nikdo nenominoje, a i kdyby, tak do toho třeba nepůjdou, protože se bojí, že by je kolegové vnímali jako namyšlené. Ani moji kolegové o tom vlastně nevěděli, tedy do chvíle, kdy jsem jim to už musela oznámit, protože porota měla přijet natáčet do mé hodiny a já jsem potřebovala, aby za mě kolegyně vzala dohled na chodbě.

» Mně hlavně vadí předpoklad, že škola připravuje děti na život. Vždyť ony ten život už žijí! On probíhá i ve škole a měly by si ho užívat. <<

A reakce kolegyně byly jaké?

Buď pozitivní, nebo se nevyjadřovaly. (směje se) Ale tři z nich včetně paní ředitelky se mnou byly na vyhlášení, protože můj muž v té době lektoroval, a moc hezky to se mnou prožívaly.

Co vás na povolání učitelky nejvíc baví?

Já vlastně nevím – všechno? Být učitelkou je rozhodně ještě daleko lepší, než jsem očekávala.

Kdy jste se pro tohle povolání rozhodla?

Jako úplně malá holka. Mě škola totiž bavila. Taky jsem dlouhá léta působila jako vedoucí turistického oddílu a těšilo mě připravovat pro děti různé aktivity, bojovky a výpravy do přírody. Děláním to dodnes. Mě by nebavilo jen něco odučit podle učebnice, něco si zapsat do sešitu a jít dál. Snažím se program připravovat tak, aby to pro děti byla výzva, aby musely překonávat přiměřené překážky a aby to pro ně byla zábava.

Má být učení zábavné? Mnozí říkají, že ne...

Určitě ne za každou cenu. Spíš je důležité, aby se každý pořad rozvíjel, a to vlastním tempem. Aby to nebylo tak, že všichni musíme nutně jet stejně rychle.

V poslední době jsou slyšet dva extrémní názory na české školství: že je moderní a na úrovni Západu, a na druhé straně že se pořád učí jako za Marie Terezie.**Co z toho je pravda?**

Obojí. Co se týče vybavení škol, to je na úrovni. Náš systém vzdělávání na základních a středních školách ale skutečně pořád funguje jako za té Marie Terezie. Lpí se na znalostech, a když to člověk chce dělat jinak, tak to má těžké. Když učí na prvním stupni jako já, tak je to ještě dobré, protože tam je prostoru relativně hodně.

Takže děti ve vaší třídě se nebiflují znalostí?

O to se hodně snažím, aby se nebiflovaly.

Nicméně i po vás určitě rodiče chtějí, abyste jim děti připravila na příjímačky na víceletá gymnázia...

To nedělám. Podle mě to není úkol základní školy. Pokud si rodina myslí, že dítě má na to, aby studovalo víceleté gymnázium – a chtějí to rodiče i to dítě, což není vždycky totéž –, tak je to jejich věc, aby si ho na to připravili. Základní škola má podle mě poskytnout příležitost všem dětem bez rozdílu toho, jestli chtějí jít studovat, nebo ne.

Co považujete za největší problém českého základního školství?**KATEŘINA VRTIŠKOVÁ (43)**

Letos vyhrála české kolo soutěže Global Teacher Prize. Pokud se dostane mezi finalisty, čeká ji na jaře příštího roku mezinárodní část v Dubaji. Vystudovala Pedagogickou fakultu UK v Praze. Na prvním stupni základní školy učí už 21 let, většinu z toho ve Vraném nad Vltavou, v několika posledních letech v Jílovém u Prahy. Jejím poselstvím je: „Škola není příprava na život. Škola je život.“ Je vdaná, její manžel je také učitel. Mají dvě děti, 13 a 15 let.

Čím mám začít? Mně hlavně vadí takový ten předpoklad, že škola připravuje děti na život. Vždyť ony ten život už žijí! On probíhá i ve škole a měly by si ho užívat. Neměly by školu považovat za nějakou přípravu na život, ale za jeho součást. Další hrozná věc je standardizované testování dětí, srovnávání. Je to vlastně nedůvěra ve školu, přesvědčení, že pořád musíme být kontrolováni shora.

Dá se z toho kolotoče testování a příprav na testy nějak vymanit?

V současné době asi ne. To by se musely změnit cíle vzdělávání. To, co po dětech chceme. A my dnes v podstatě chceme totéž co v 19. století: předat dětem znalosti, fakta a vychovat si stádečko, které bude poslouchat. Jakmile je cílem projít nějakými testy, tak děti ztratí motivaci a začnou mít postoj: tady mě máte a něco mě naučte. Když se dítě nechce učit samo, nenaučím ho nic. Já můžu jen poskytnout příležitost.

Co děláte s dítětem, které něco vysloveně nezajímá a nechce se učit?

Snažím se nabídnout mu různorodé příležitosti k učení. A to fakt není: „Sedněte si do lavice, otevřete si knihu, vyplňte tyhle sloupečky, napište domácí úkol.“ Snažím se najít si ke každému cestu. Dávat tak různorodá zadání aktivít, že si tam každé dítě najde to svoje. Někdo bude radši číst, jiný bude něco vyrábět, další bude přemýšlet, jak něco vyřešit. Ale jsou i děti, které rády počítají ty sloupečky.

Proč to takhle nedělají všichni učitelé?

Myslím si, že zásadní je důvěra v děti. Já věřím tomu, že když jim dám najevo, že věřím, že to zvládnou, tak to zvládnou. Kdybych pořád kontrolovala, jestli se učí, co mají, a ony mi to musely dokazovat, rychle by zjistily, že jim vlastně nevěřím. Pak by se učily jen proto, že musejí.

Řada lidí by na tomto místě namítla, že to jsou hezké řeči, ale že kdyby nad sebou děti neměly bič písemek, známkování a testů, nedělaly by nic.

No ano, protože tak ty děti jsou vedené odmalicka. Jsou zvyklé fungovat na principu odměna – dobrá známka, trest – špatná známka. Já chápu, že na druhém stupni je to jiné. Vývoj dítěte a puberta udělají svoje. Takže když chce učitel začít s partnerským přístupem v sedmé, osmé třídě, tak je na to většinou pozdě. Děti už jsou navyklé jet v režimu učitel versus já. Učitel má moc a já ho poslouchám, protože se bojím, případně neposlouchám a pak jsem rebel, který chce dokázat, že nade mnou nikdo moc nemá. Je to boj: buď vyhraje učitel, nebo dítě. Což mi připadá škoda.

Je ale vůbec možné, aby ve výchově „vyhráli“ oba? Učitel i dítě?

Já myslím, že ano. Znáte filozofii Thomase Gordona? Není to žádná žhavá novinka, je to americký psycholog, který působil v 60. a 70. letech, ale je to jen asi tři roky, co byla do češtiny přeložena jeho kniha Škola bez poražených. A já jsem letos absolvovala kurz pro lektory stejnojmenného programu. Spousta učitelů říká, že v hodině nemají dostatek času na učení, protože neustále řeší, že někdo otravuje, porušuje pravidla, nedělá, co dělat má. Pokud ale učitel začne komunikovat s dětmi jako s partnery, tak se právě tohle odstraní. A vyhraje oba dva. Důležité je poznat už to, jestli je to problém dítěte, nebo můj. My ve školách řešíme velmi často problémy za děti. Zlobí – dáme jim trest. Ale ono je lepší spíš je dovést k tomu, aby si řešení našly samy. Přijde mi, že tohle má velký smysl. Protože kolikrát, když člověk jde po školní chodbě a slyší, co učitelé dětem říkají a jakým způsobem to říkají, tak je mi těch dětí líto. Takhle by s dospělým člověkem nemluvili.

Máte dvě děti. Přistupujete k nim stejně jako ke svým žákům, nebo je to jiné?

Moje děti už jsou větší, je jim třináct a patnáct let. A je mi líto, že jsem se k tomuhle partnerskému způsobu komunikace nedostala dřív, aby z toho taky něco měly. Dneska už si ze mě někdy dělají doma trochu legraci: „Á, maminka přichází s metodou!“ Ale jinak to berou dobře. Když člověk chce změnu, chce s dětmi začít jednat partnersky, tak je důležité, aby jim to řekl. Že se s nimi teď bude snažit komunikovat jinak, že to ani pro něj nebude snadné. Že to není nějaká nová hra, kdy na ně zkusíte něco nového. Říct jim na rovinu, že vás už nebaví, jak to v rodině nebo škole funguje, a že to chcete společně s nimi změnit.

Učila jste takhle od začátku?

Určitě ne. Na začátku jsem učila tak, jak učili mě. Rozhodně mi na pedagogické fakultě neřekli, že by to šlo jinak.

Co vás tedy přimělo učit jinak?

To, že jsem měla příležitost inspirovat se od různých starších učitelů nebo lektorů. Během let jsem se na kurzech seznámila se spoustou různých zajímavých a inspirativních lidí a od každého jsem si vzala to, co mi připadalo smysluplné – kousek Montessori systému, kousek Daltonu, kousek Začít spolu, Hejného matematiku a tak dále. Můj styl výuky je výsledkem těchto setkání. Hodně mě ovlivnila třeba Kateřina Šafránková z Kritického myšlení, která mě přivedla k práci na rozvoji čtenářské gramotnosti. Důležité prostě je, aby se učitel chtěl dál vzdělávat. Aby to nebral tak, že jsem vychodil nebo vychodila fakultu, takže jsem teď učitel a kdo je víc.

V mnoha krajích včetně Prahy chybí učitelé, zvláště na prvním stupni. Proč mladí lidé nechtějí učit? Je to nízkými platy?

Nevím. Pro mě by plat nebyl důvodem s tou prací skončit. Možná hraje roli i to, že člověk nevidí okamžité výsledky. Trvá to deset, dvacet let, než vidíte, kam ty děti došly. Dokud máte ty děti ve třídě, tak vlastně nevíte, jestli to děláte dobře. A často si o tom nemáte ani s kým popovídat. Jistě, můžete mluvit s kolegy a kolegy, ale ani to někdy nepomůže.

Učíte už dvacet jedna let. Dá se říct, jak se děti za tu dobu změnily? Říká se, že jsou drzejší, víc zlobí...

Já si myslím, že to není chyba těch dětí. Společnost, ve které vyrůstají, je jiná, než byla před dvaceti lety. Nemůžeme od nich čekat, že budou pořád stejné. Je pravda, že se jim hůř učí, nerady se učí něco zpaměti, ale to není jejich vina. Prostě se mění celá společnost. Ano, ty děti se mohou jevit „hloupější“. Třeba dnes jsem viděla v televizi anketu, kde se mladých lidí ptali, co se stalo v letech 1938, 1948 a 1968. Vůbec netušili. To není o letopočtech. Jim naprosto unikají souvislosti.

Čí je to chyba?

Těžko říct. Určitě jim to škola řekla. Teď jde o to, jakým způsobem. Jestli oni v tom viděli pro svůj život nějaký význam, aby jim přišlo důležité si to do paměti uložit. Pokud jim to bylo podáno jen jako další kousek učiva, který se naučím na písemku a pak to zase šťastně zapomenou, tak je chápu. Tyhle děti začnou pracovat za patnáct, dvacet let. My vůbec nevíme, jak ta jejich práce a společnost budou vypadat, ale chováme se, jako bychom to věděli. Škola má pořád stejné požadavky na znalosti jako před dvaceti, padesáti, sto lety. Obsah učiva se mění maximálně ve vztahu k novým vědeckým poznatkům. Učí se spoustu věcí, které nebudou potřebovat.

Co třeba považujete za takovou zbytečnou znalost?

Například v českém jazyce by se děti měly do páté třídy naučit téměř veškerý pravopis. Přitom kdyby se to rozložilo na více let, bylo by možná víc času, abychom jim ukázali, jak se jazyk používá, k čemu jim to v životě bude. Řada učitelů si pořád myslí, že jsou tu proto, aby vykládali žákům učivo. A tenhle jejich přístup zase z druhé strany podporují ty jednotné příjímáčky na střední školy. Je to začarovaný kruh.

Ve Francii nedávno zakázali používání mobilních telefonů a tabletů ve škole. Jak se na to díváte? Je to dobré opatření?

GLOBAL TEACHER PRIZE

Cena pro inspirující pedagogy a průvodce učení, kterou uděluje nadace Varkey Foundation. Jejím zakladatelem je dolarový miliardář, podnikatel v oblasti stavebnictví a vzdělávání a inovátor vzdělávacích metod Sunny Varkey (původem z indické Kerala, avšak žijící ve Spojených arabských emirátech). České národní kolo soutěže pořádá od roku 2017 organizace EDUin, Kateřina Vrtišková získala první místo ve finále prvního ročníku (v roce 2017 se konal nultý ročník). Spolu s Petrou Šubrtovou ze ZŠ Petřínov-sever a Kateřinou Sládkovou ze ZŠ Český Krumlov, které se umístily na 2. a 3. místě, mají šanci postoupit do mezinárodního finále, které se bude konat v březnu 2019 v Dubaji. Odměna pro vítěze je jeden milion amerických dolarů.

» Ano, je hrozné, že mladí lidé nevědí, co se stalo v roce 1968. Ale těžko říct, čím je to chyba. Určitě jim to škola řekla. Teď jde o to, jakým způsobem. Jestli oni v tom viděli pro svůj život nějaký význam, aby jim přišlo důležité si to uložit do paměti. Pokud jim to bylo podáno jen jako další kousek učiva, který se naučím na písemku a pak to zase šťastně zapomenou, tak je chápu. «

Já to plošně nařizování a zakazování nemám ráda. Zodpovědnost pak přebírá někdo jiný. Někdo jiný dětem řekl: „Tohle je pro vás špatné.“ Daleko lepší by bylo, kdybychom s nimi o používání chytrých telefonů a tabletů diskutovali a na základě té diskuse by se stanovila pravidla.

Takže mobil nebo tablet v ruce dětí prvního stupně jako problém nevidíte?

Vůbec ne! Vždyť s tím budou v budoucnu pracovat víc a víc.

Jak se díváte na klasické uspořádání tříd v českých školách podle věku? Je to ten nejlepší způsob?

Po těch letech, co učím, mi to přijde nešťastné. Věkově homogenní třída je nepřírozené společenství. Takhle ty děti přece nikdy nebudou žít ani v zaměstnání, ani mezi přáteli. Mně by se moc líbilo, kdyby se mohly tvořit skupinky žáků klidně napříč celou devítiletkou. Nebo aspoň v rámci prvního a druhého stupně. Děti ve stejném věku mají velmi podobné zkušenosti. Ano, někdo toho ví a zažil o něco víc, ale není toho moc, co se mohou od sebe navzájem naučit. Nefunguje tam známý princip, že nejvíc se naučím tím, když učím někoho jiného. Mě toho ale na klasické škole mrzí víc. Třeba dělení obsahu vzdělávání do předmětů. Překáží mi to a považuji to za zastaralé. Takové to, teď máme češtinu, teď matiku. Život se ale nedělí na předměty, většinou se v něm různé obory prolínají.

Co domácí úkoly? Asi jste zachytila debatu, kterou rozvířil blogger Táta parták a která se týkala toho, jestli mají být povinné a zda má škola právo je hodnotit.

Samozřejmě že jsem to zachytila. Kdyby to bylo jenom na mně, nedávala bych domácí úkoly vůbec. Respektive by byly dobrovolné, což tak v podstatě už dělám. Když žáka něco zajímá, dám mu příležitost si k tomu vyzkoumat, najít, připravit ještě něco víc, co pak třeba může představit celé třídě. Jenže narážím na to, že jsou rodiče, kteří úkoly vyžadují. Jinak prý děti nedokážou donutit, aby se na školu připravovaly.

A to je nutné, aby se dítě na školu připravovalo doma?

No, já si právě myslím, že ne. Jenže u nás je pořád zakódováno, že to nutné je, aby dítě ve škole dobře prospívalo. Aby mělo co nejlepší hodnocení. A jsme u známek, které bohužel musím dávat.

Bohužel?

Mně je to nepříjemné. Znamky jsou pro mě mor. Znamkuju hrozně nerada.

A musíte známkovat?

Musím, protože tak je to nastaveno u nás ve škole.

V čem je problém? Ve vedení školy?

Vedení školy by s tím snad nemuselo mít takový problém, kdyby s tím souhlasili všichni rodiče. A to už by asi problém byl. Spousta rodičů na jednu stranu řekne, že na výsledcích jim nezáleží, ale ve skutečnosti to tak není. Tlak na děti je zbytečně velký. A jsme zase u toho, že špatně je nastaven celý ten systém. Chceme po všech dětech, aby najednou uměly to samé. Ale chodit se děti přece taky nenaučily ve stejný čas. A nebudu přece svému dítěti nadávat, že ještě neumí chodit, když sousedovic Pepíček už chodí. A nebudu ani vymýšlet nějaké speciální metody, jak ho to naučit. Se čtením a vlastně se vším je to podobné. Některý prvňák nastoupí a už plynule čte. Jiný umí pár písmen a další dítě neumí nic. A pak to začne a všichni naráz by se měli učit stejná písmena a na konci školního roku plynule číst. V té chvíli zjistím, že ten, co uměl číst už na začátku, nemusel udělat vůbec nic. A naopak ten, kdo neznal ani písmeno a obrovsky dřel, přesto normu nespĺňuje. A co teď? Mně se ani nelíbí, že někdo musí v první třídě dřít, aby splnil nějakou normu. Protože tomu dítěti by to určitě naskočilo o půl roku, o rok později. No a co, že se naučí číst až ve druhé třídě? Mně by to vůbec nevadilo, ale už bych neplnila školní vzdělávací plán. A pak je tu motivace. Když dětem řeknu, že budeme dělat úkol na pracovním listu, tak jejich první otázka je, jestli to bude na známky. Tak se jich ptám: „A to je důležité?“ A oni: „No je, budu se víc snažit.“ To mě přímo bolí. Znamky jsou vůbec absurdní záležitostí. Vezměte si třeba diktáty. Za nás byl stupeň dolů za každou chybu. Kdybych diktát pro devítku dala sborovně, skončí s koulí všichni. Dítě se tak učí, že chyba je špatně. Nehodnotí se, kolik toho umí dobře, ale snažíme se ho nacytat na chyběch. Celé je to špatně.

Myslíte si, že je škola i přesto v něčem nenahraditelná?

(dlouhé mlčení, pak smích) To přijdu o práci... Přemýšlím... Spousta lidí uvádí, že díky škole se děti dostanou do kontaktu s lidmi, naučí se spolupracovat, vycházejí s vrstevníky a tolerovat jiné názory. A že děti, které jsou na individuálním vzdělávání, tohle nezvládají. Jenže já vím, že to tak není. Vranská základní škola, kde jsem dlouho učila, byla jednou z prvních škol v Česku, kam se takzvaní domškoláci zapisovali (*každé dítě vzdělávané doma musí být zapsáno v nějaké základní škole*). Manžel, který je také učitelem, pro ně dělá každý rok exkurzi se vzdělávacím programem, při němž je třeba spolupracovat a dělat všechno to, co děláme ve škole. A vždycky přišel úplně unešený tím, jak to ty

děti všechno dokonale dokážou, ačkoli do školy nechodí. Dokonce mají oproti škole řadu výhod – například to, že se spolu učí sourozenci a kamarádi, zkrátka děti různě staré. Ale abych řekla i něco pro školu: jako nezastupitelnou vidím její roli v rodinách, které například nechtou nebo nechodí na výlety, kde děti vyrůstají téměř samy. Kde mají zkrátka málo podnětů. Rozhodně škola není potřeba proto, aby poskytla takové ty encyklopedické znalosti. To si dnes děti můžou najít leckde jinde.

Takže je, nebo není nutné mít povinnou školní docházku?

Zrušení povinné školní docházky si u nás zatím moc představit neumím, hlavně vzhledem k různorodé společnosti, jaká v Česku je.

Když vás tak poslouchám, říkám si, proč vlastně učíte na klasické státní základce a ne na soukromé škole s volnějším režimem?

Nad tím jsem přemýšlela mnohokrát. Když se mě v té soutěži ptali, co bych dělala, kdybych měla neomezené množství peněz, tak moje automatická odpověď byla, že bych si otevřela vlastní školu, kde bych to dělala tak, jak já chci. Ale zároveň mi připadá důležité, aby možnost takhle se vzdělávat mělo co nejvíc dětí a ne jen ty, jejichž rodiče takovou školu můžou zaplatit. Proto se snažím, aby se způsoby výuky, kterým věřím, šířily mezi co největší skupinu dalších pedagogů. Proto lektoruji, dělám semináře třeba o čtenářských dílnách a teď se těším na kurzy Školy bez poražených. Protože způsob výuky ve státních školách se nezlepší tím, že koupíme víc tabletů nebo nový nábytek, ale jedině tím, že budeme neustále vzdělávat učitele. Já věřím, že když budu mít možnost inspirovat další učitele, tak budu daleko užitečnější, než kdybych učila na nějaké soukromé škole, kde bych byla sice strašně šťastná a spokojená, ale bylo by to jen pro mě a pro těch pár dětí ve třídě.

Kdyby nemusela, Kateřina Vrtišková by ve škole neznámkovala a domácí úkoly by byly jen pro ty, kteří o ně stojí. Jenže takový přístup by podle ní vadil rodičům, kteří vyžadují takovou školu, jakou si sami pamatují.

